



TERESA KOSIAREK – nauczyciel, pedagog, socjolog. Koordynator projektu MEN/ORE dotyczącego opracowania systemu pracy z uczniem zdolnym (2010-2013). Założycielka i wieloletni prezes Fundacji Wspierania i Rozwoju Kreatywności. Autorka wielu publikacji, kursów e-learningowych, materiałów treningowych itp. Założycielka i dyrektorka Akademii Twórczego Nauczyciela.

(NIE)ZWYCZAJNI. TWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU ZDOLNOŚCI W NAJBLIŻSZYM ŚRODOWISKU DZIECKA

TERESA KOSIAREK

Ja tylko odłupuję niepotrzebne
części kamienia i uwalniam z niego
anioła, który zawsze
był w nim zaklęty.

Michał Anioł

WSTĘP

Dzieci o ponadprzeciętnym potencjale powinny uczyć się inaczej. Potrzebują one szczególnego serwisu edukacyjnego¹: przyjaznego środowiska do rozwoju ich zdolności, stosowania przez rodziców, nauczycieli, instruktorów i innych dorosłych różnych zabiegów, przemyślanych i zaplanowanych działań, narzędzi heurystycznych, które będą wspierać naukę, myślenie i pomagać zdolnym nie tylko w rozwijaniu ich zdolności, lecz także w codziennym poznawaniu złożoności świata, różnorodności ludzi i rozumieniu siebie.

Pytanie do autorefleksji: Jak myślisz, czy rzeczywiście warto i trzeba już od najmłodszych lat wspierać dzieci w rozwijaniu zdolności?

¹ Monks J.F. *Zdolności a twórczość* [w:] Limont W. [red.] *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 19-30.

ZACZAĆ JAK NAJWCZEŚNIEJ?

Rodzice, kiedy już odkryją zdolności swego dziecka, często zadają sobie i innym, zwłaszcza specjalistom (nauczycielom, pedagogom, psychologom i innym osobom pracującym na co dzień ze zdolnymi), pytania dotyczące sposobu prowadzenia, wychowywania, budowania relacji i komunikowania się ze zdolnym dzieckiem. Nie ma specjalnego, wzorcowego modelu wychowywania zdolnych. Jednak nawet wybitne zdolności przejawiane już przez najmłodsze dzieci nie rozwiną się bez wsparcia najbliższego otoczenia. Każde dziecko jest inne i każdemu trzeba pomóc odkryć, kim jest, do jakiego celu zmierza i jak chce go w życiu osiągnąć. Rodzice i nauczyciele mają obowiązek razem wspierać takie dziecko w różnych obszarach nauki i pracy poprzez stworzenie mu odpowiednich, przyjaznych warunków do prawidłowego, najlepszego dla niego rozwoju. To, co na pewno mogą robić opiekunowie zdolnych, to zaspokajać ciekawość poznawczą maluchów, pytających nieustannie: co to?, dlaczego?, po co? Wówczas dziecięca ciekawość ma ogromne szanse przerodzić się w dociekliwość, chęć eksplorowania, pogłębiania wiedzy i doświadczeń w zakresie zagadnienia, które je

(NIE)ZWYCZAJNI. TWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU ZDOLNOŚCI W NAJBLIŻSZYM ŚRODOWISKU DZIECKA

interesuje. Warto więc nie tylko oglądać z dzieckiem książki o różnorodnej tematyce, czytać, liczyć, rysować, tańczyć, śpiewać i lepić pierogi, lecz także stymulować je do powtarzania różnych czynności – doświadczania w działaniu. Warto oglądać idące nie wiadomo skąd i dokąd ślimaki, przypatrywać się kluczom ptaków odlatujących jesienią i pędzącym przez „ocean nieba” obłokom, leżąc na trawie razem z przyszłym biologiem, ornitologiem, meteorologiem, badaczem... Częste i długie rozmowy z dziećmi mają istotny wpływ na rozwój ich zainteresowań, pasji i odkrywanie uzdolnień. Rodzice są przecież pierwszymi i najbardziej znaczącymi nauczycielami i wychowawcami swoich dzieci, wprowadzając je w otaczającą rzeczywistość, a także w świat nauki i wiedzy. Do tego świata znakomicie prowadzą przeróżne zabawy, które pamiętamy z dzieciństwa. Przysparzają one wiele radości dzieciom i samym rodzicom, nie do przecenienia jest też ich walor poznawczy.

Przykład: Na spacerze, podczas rozmowy przed snem lub dłuższej podróży samochodem warto zaproponować dziecku wspólną zabawę, np. rozwiązywanie zagadek albo szybkie dodawanie liczb odczytanych z rejestracji mijanego samochodu i podanie ich sumy. Dla dzieci o widocznych zdolnościach językowych, bogatym słownictwie i łatwości wymyślenia opowieści, ciekawą propozycją będzie tworzenie historii wyjaśniających nazwy mijanych właśnie miejscowości.

Dzieci zdolne potrzebują wyjątkowych nauczycieli. Szczególna ich grupa to nauczyciele przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej. Bywają oni mistrzami w odkrywaniu i wspieraniu pierwszych oznak uzdolnień swoich podopiecznych. Dobrodziejstwo wychowawstwa jednego nauczyciela, który uczy i wychowuje dziecko zdolne przez wszystkie lata jego pobytu w przedszkolu czy edukacji wczesnoszkolnej, pozwala nie tylko rozpoznać, lecz także dobrze poznać dziecko o ponadprzeciętnym potencjale i odpowiedzieć na jego specjalne potrzeby edukacyjne. Wcześniej odkryte

zainteresowania, np. długie zaangażowanie zadaniowe² podczas budowania z klocków, rysowania, wplatanie własnych pomysłów podczas występów, bogate słownictwo, zaskakujące pytania i odpowiedzi czy szeroka wiedza, pozwalają na przygotowanie indywidualnego programu nauki dla takiego dziecka. W starszych klasach można wprowadzić indywidualny tok nauki albo skierować dziecko do poradni psychologiczno-pedagogicznej, aby identyfikację zdolności dokonaną przez nauczyciela poprzeć specjalistyczną diagnozą i wspólnie zbudować plan pracy dla zdolnego. Radość spędzania czasu i życia z dzieckiem zdolnym to jedna strona medalu, druga to świadomość wpływu, jaki mamy na jego wzrastanie, poczucie odpowiedzialności, lęk, niepewność, czy to, w jaki sposób je wspieramy, jest właściwe, najlepsze, najbardziej efektywne... przecież przyszło nam wychowywać, kształtować dziecko zdolne!

Pytanie do autorefleksji: Niektórzy poczytują to za szczęście, a co Ty o tym sądzisz?

JACY SĄ I JAK UCZĄ SIĘ ZDOLNI UCZNIOWIE?

Każdy uczeń jest inny – konsekwencją tego jest konieczność dostosowania sytuacji dydaktycznych do poziomu zdolności, zainteresowań każdego ucznia oraz jego stylu uczenia się. Uczeń uczy się najbardziej efektywnie wtedy, gdy angażuje się w rzeczywiste (realne) problemy – nauka, uczenie się łączy się wówczas z satysfakcją, radością z odkrywania/zdobywania wiedzy. Samodzielne myślenie, pogłębianie wiedzy i stosowanie jej do nowych rozwiązań powinno dokonywać się w toku podejmowanych przez uczniów działań, a nie w wyniku wiedzy podawanej przez nauczyciela³. Zdolni myślą szybko, twórczo, oryginalnie. Często przeskakują w myśleniu jakąś fazę i podają gotowy wynik. Nierozpoznani bywają oskarżani o ściąganie,

² Renzulli J.S. *What makes giftedness? Re-examining a definition*. „Phi Delta Kappan” 1978, s. 257 [w:] Limont W. *Uczeń zdolny*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010, s. 56.

³ Renzulli J.S., Reis S.M. *The schoolwide enrichment model: Developing creative and productive giftedness* [w:] Colangelo N., Davis G.A. [red.] *Handbook of gifted education*, wyd. 3, Allyn & Bacon, Boston 2003, s. 195.

TERESA KOSIAREK

plagiat, ponieważ nie zawsze potrafią wyjaśnić krok po kroku, jak myśleli. Pewne etapy rozwiązywania problemu, np. zadania matematycznego, są dla ich rozumowania oczywiste, nieświadome. Z dużą swobodą wytwarzają bardzo oryginalne pomysły, odpowiedzi, nieoczekiwane rozwiązania problemów. Są kreatywni. Uczniowie ci mają skłonność do zadawania pytań, na które nierzadko nauczyciele, rodzice czy rówieśnicy nie znają odpowiedzi. Potrafią dostrzegać związki niezupetnie jasne dla innych, widzieć to, czego inni zobaczyć nie potrafią. Jest to jedna z przyczyn, dla których prowadzenie i wspieranie zdolnych wydaje się sprawą nietatwą. Można powiedzieć, że są mieszanką kreatywności, błyskotliwości oraz inteligentnej riposty. Wielu nauczycieli spotkało w swojej pracy zdolnych, których skłonność do żartów bywała nie tylko irytująca, ale wręcz rujnowała zajęcia lekcyjne.

Nauczyciel może poczuć się całkowicie zbity z tropu, czy wręcz stracić rezon w obliczu wyraźnie niestosownej, kompletnie nieoczekiwanej odpowiedzi, która pada w najdonioślejszym momencie lekcji, toczonej się w bardzo pomyślny sposób, zwłaszcza, gdy propozycja dziecka wydaje się ponurą próbą ośmieszenia lub oczywistą niestosownością.

A. Cropley

Skłonność do żartów, odmienne zdanie wypowiedziane na przekór, często szeroka i dogłębna wiedza z danej dziedziny wykraczająca poza wiek i program nauczania lub pytania, na które trudno znaleźć natychmiast odpowiedź, mogą „dać się we znaki” wszystkim dorosłym. Jednak pomimo trudności w prowadzeniu dziecka zdolnego, przebywanie w jego towarzystwie bywa nieraz prawdziwą ucztą dla ducha i umysłu. Uznanie, radość, a nawet szczęście towarzyszy dorosłym w chwilach, kiedy zdolny właśnie znalazł rozwiązanie, przeprowadził skomplikowany wywód, eksperyment, odkrył coś, czego pozostali uczniowie w klasie sami nigdy by nie odkryli. Wówczas rodzice i nauczyciele zdolnego przepiętni są dumą, ponieważ oni też choć

w maleńkiej części przyczynili się do tego sukcesu. Warto pokazywać zdolnym, że wartość ma nie sam wynik ich działania, lecz praca nad nim.

SFERA PSYCHOSPOŁECZNA WAŻNYM CZYNNIKIEM W ROZWOJU UCZNIÓW ZDOLNYCH

Wysokie IQ nie gwarantuje sukcesów szkolnych, które są tak ważne dla wielu rodziców, również rodziców dzieci zdolnych. Na właściwą motywację autoteliczną (wewnętrzzną) ucznia zdolnego składają się m.in.: poziom i rodzaj zdolności, indywidualne preferencje, pracowitość, systematyczność i umiejętność przekazywania posiadanej wiedzy. W przypadku motywacji zewnętrznej nadal, niestety, jakże często ma wpływ tzw. wpisywanie się w oczekiwania nauczyciela. To jednak nie wszystko. Ważna jest także wiedza o samym sobie, adekwatna samoocena, poczucie własnej wartości i umiejętności społeczne: otwartość, tolerancja dla innych, mniej zdolnych, radzenie sobie z emocjami, konfliktami, stresem, perfekcjonizmem (często spotykanym wśród uczniów z wysokim potencjałem), dobra, efektywna komunikacja. Wszystko to wymaga świadomości i większego zaangażowania rodzica w proces wychowawczy. Dzieci wybitnie zdolne mogą mieć problemy z funkcjonowaniem w szkole, zdarzały się przypadki, że trafiały nawet do szkół specjalnych⁴. Aby rozwój dziecka uzdolnionego przebiegał właściwie, stymulowanie powinno być różnorodne i adekwatne do danego etapu rozwoju i możliwości dziecka. Nie można przeciążyć go nadmiarem zajęć dodatkowych ani też pozostawić, licząc, że samo będzie poszukiwało wiedzy. Uczniowie zdolni to także (nie)zwyczajne **dzieci**, które potrzebują zabawy, ruchu, mają swoje humory i gorsze dni. Mają też prawo nagle przestać interesować się matematyką i najbliższym konkursem czy olimpiadą na rzecz ćwiczenia gry na gitarze na strychu domu, aby przygotować się do najbliższego koncertu przeznaczonego dla osiedlowych fanów. Szkoła i dom powinny zapewnić zdolnym

⁴ Dyrda B. *Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych*, Diagnostyka i terapia, Kraków 2000.

(NIE)ZWYCZAJNI. TWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU ZDOLNOŚCI W NAJBLIŻSZYM ŚRODOWISKU DZIECKA

taką przestrzeń, w której będą mogli się twórczo realizować. Konieczne jest tworzenie w miejscach nauki i wypoczynku odpowiednich warunków do wszechstronnego rozwoju dzieci zdolnych. Czasem wiąże się to ze zmianą organizacji pracy szkoły, przestrzeni szkolnej, wprowadzeniem autorskich rozwiązań i zmianą metod pracy czy życia domowego. Warto to jednak robić.

ZDOLNY WE WSZYSTKICH CZY W OKREŚLONEJ DZIEDZINIE?

Pytanie do autorefleksji: Czy jesteś zdania, że... Zarówno rodzice, jak i nauczyciele muszą świadomie pomóc dziecku zdolnemu w krystalizowaniu zdolności (i nie powinno działać się to później niż w klasie piątej lub szóstej szkoły podstawowej)?

Przykład: Pewna dziewiętnastoletnia, zdolna studentka stanęła kiedyś przed wielkim audytorium konferencyjnym, na jednym z największych uniwersytetów stanowych w USA i wypowiedziała zapadające w pamięć słowa: Zawsze byłam zdolna. Od najmłodszych lat mówiłam życzenia, wierszyki i śpiewałam piosenki na urodzinach w mojej rodzinie. W szkole byłam najlepsza ze wszystkiego. Reprezentowałam klasę, szkołę podczas licznych konkursów, olimpiad, zawsze byłam tą „naj”. **Dziś mam 19 lat i nie wiem, kim jestem!**

Trzeba pomóc dziecku szczególnie zdolnemu, aby było „jakiś”, nie „nijakie”. Bycie dobrym we wszystkim nie oznacza wprawdzie „niezdolny do niczego”, ale stawianie zdolnego przed wyzwaniami każdego konkursu, olimpiady, reprezentowania klasy, szkoły podczas różnych wydarzeń dziejących się w społeczności szkolnej lub na zewnątrz łączy się często z permanentnym stresem, niechęcią do rywalizacji i poczuciem zawiedzionych oczekiwań. W wyniku takich doświadczeń uczeń zdolny często nie wie, co zrobić z dalszą edukacją po szkole podstawowej, w jakim kierunku się rozwijać, czym się w życiu zająć i w czym realizować. W dorosłym życiu nie wykorzystuje swojego ogromnego potencjału, a praca zawodowa nie przynosi mu satysfakcji, ponieważ to, co robi, jest poniżej jego możliwości

i nierzadko nie ma nic wspólnego z zainteresowaniami. Powiało smutkiem? Dlatego warto obserwować, rozmawiać, zadawać wnikliwe pytania, pytać o to, co sprawia mu największą radość w uczeniu się, motywować do autorefleksji i samosterowności nawet wtedy, gdy dziecko świetnie radzi sobie ze wszystkimi przedmiotami. Uczeń zdolny potrzebuje opiekuna, mentora, tutora, nauczyciela, który zechce się nim zająć, poświęcić mu swój czas.

PROGRAMY I PRZYKŁADOWE STRATEGIE KSZTAŁCENIA UCZNIÓW ZDOLNYCH

Wyzwania, które stawia młodym ludziom współczesny świat, stały się pretekstem do opracowywania coraz to nowszych strategii kształcenia zdolnych. Jedną z nich, niezwykle trafną, jest nauka twórczego rozwiązywania problemów już na początku drogi edukacyjnej – w przedszkolu. Ważnym celem współczesnej edukacji w kształceniu uczniów zdolnych staje się zachęcenie najmłodszych uczestników procesu kształcenia do indywidualnego i zespołowego rozwiązywania problemów otwartych, szukania trafnych i oryginalnych rozwiązań, zadawania samodzielnych, ciekawych pytań⁵, odwagi w myśleniu i działaniu oraz efektywnej pracy zespołowej. Założeniem tego modelu kształcenia jest takie przygotowanie dziecka zdolnego, żeby kończąc przedszkole czy szkołę podstawową było wyposażone nie tylko w wiedzę, którą przy uzdolnieniach poznawczych i wysokim IQ przyswaja nadzwyczaj łatwo, lecz także w umiejętności, pozwalające mu lepiej funkcjonować na dalszym etapie edukacyjnym i w życiu dorosłym. Tak prowadzona edukacja przygotowuje uczniów zdolnych do śmiałego konkurowania w różnorodnych dziedzinach wiedzy i pozwoli, aby w tak szybko rozwijającym się świecie byli twórcami, a nie jedynie odbiorcami idei.

Pytanie do autorefleksji: „Rozumienie współczesnego świata to umiejętność przetwarzania

⁵ Bonar J. *Rozwijanie twórczości uczniów klas początkowych poprzez zadania dydaktyczne w toku nauczania zintegrowanego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.

TERESA KOSIAREK

i stosowania wiedzy, a nie tylko jej posiadanie. Trzeba więc pozwolić dzieciom zdolnym na zabawę wiedzą, poszukiwanie powiązań z praktyką, stosowanie jej w owej praktyce, otaczającej ich rzeczywistości”. Czy zgadzasz się z przytoczoną konkluzją?

Proponowane w różnych rejonach kraju programy dla uczniów zdolnych mogą stać się nowym impulsem pedagogicznym, przyczynkiem edukacyjnego sukcesu w kształceniu tej grupy uczniów. Obecnie główne akcenty w kształceniu zdolnych są położone na stymulowanie myślenia w procesie twórczego rozwiązywania zadań i problemów, łączenie rozumienia i konstruowania wiedzy z jej refleksyjnym przetwarzaniem i stosowaniem, poznanie przez uczniów uzdolnionych w jednej lub kilku dziedzinach wielu sposobów myślenia oraz możliwości własnego umysłu.

CZEGO POTRZEBUJĄ ZDOLNE DZIECI, ZDOLNI UCZNIOWIE?

Zdolni potrzebują dobrze dobranych, ciekawych programów, metod, form pracy – sposobów nauczania. Wydaje się, że najbardziej wartościową dawniej i obecnie coraz częściej stosowaną jest metoda problemowa. Częściowo jest ona bliska strategii operacyjnej, ponieważ w twórczym rozwiązywaniu zadań i problemów ważnym elementem procesu uczenia się są obserwacje i badania. W takim modelu uczenia (się) uczniów ważne jest samodzielne – co nie znaczy w pojedynkę – dochodzenie do wiedzy. Warto, aby już w przedszkolu uczyły się pracy wspólnej, wykonywały zadania w parach lub mniejszych zespołach, były liderami i zwykłymi członkami zespołu wykonującymi wybrane lub przydzielone zadanie. Zdolnych, podobnie jak innych uczniów, trzeba nauczyć nie tylko tego, czego mają się uczyć, lecz przede wszystkim tego, w jaki sposób mają to robić. Podstawą wspierania ich w rozwijaniu czynności intelektualnych jest **nadbudowywanie wiedzy** poprzez wykorzystanie do uczenia się różnych danych, źródeł informacji, materiałów oraz podawanie przez nauczyciela **pytania problemowego** już na początku zajęć. Poszukując na nie odpowiedzi

młodszy i starsi uczniowie uczą się pracy z informacjami, danymi, źródłami wiedzy, materiałami, które eksplorują, analizują, zgłębiają, nad którymi dyskutują, aby wypracować najlepszą odpowiedź, trafne rozwiązanie. W tak zaplanowanych i konsekwentnie prowadzonych zajęciach już przedszkolaki potrafią dzielić się wiedzą (uczą się od siebie nawzajem), przez co stają się bardziej samodzielne, odważne w myśleniu i działaniu. Im dłużej będą uczestniczyć w tak prowadzonej edukacji, tym częściej będą podejmować śmiało wyzwania, skupiać uwagę na zadaniu, kontrolować się i świadomie dążyć do osiągnięcia celu, doprowadzając rozwiązanie zadania do końca. Chętniej i efektywniej będą pracować w zespole. Wzrosnie ich samoświadomość uczenia się i zadowolenie z procesu odkrywania i samodzielnego lub wspólnego z innymi dochodzenia do wiedzy. W Szkołach Odkrywców Talentów coraz bardziej popularne stają się zajęcia mające na celu rozwój umiejętności związanych z nowymi technologiami: kodowanie – kody QR, escape roomy, gry terenowe. Użycie „pokojów zagadek” oraz „Brain Break-Out (wyzwolenie umysłu, przetamanie schematów w myśleniu) jako interesującej dla uczniów zdolnych metodologii zapewnia im nie tylko pozytywne doświadczenia, budzi motywację autoteliczną, ale zaspokaja potrzebę poznawania wciąż czegoś nowego, nieznanego, co może okazać się ciekawe, a nawet fascynujące, stać się pasją i tym, czemu warto będzie poświęcić dłuższy czas.

Zdolni uczestnicy zajęć edukacyjnych powinni jak najczęściej pracować metodą projektu edukacyjnego. Zadaniem nauczyciela, a w domu rodzica, jest stworzenie takiej sytuacji edukacyjnej, żeby dzieci mogły samodzielnie myśleć i działać, poszukując rozwiązań teoretycznych i praktycznych postawionych przed nimi wyzwań. Zdolni potrzebują, aby nauczyć ich zadawania sobie i innym mądrych, trafnych pytań oraz autorefleksji na temat ich własnych pomysłów, rozwiązań oraz umiejętności udzielania konstruktywnej informacji zwrotnej koledze lub koleżance o ich pomysłach czy rozwiązaniach.

(NIE)ZWYCZAJNI. TWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU ZDOLNOŚCI W NAJBLIŻSZYM ŚRODOWISKU DZIECKA

Innowacyjność w kształceniu zdolnych musi polegać na zmianie nie tylko sposobu uczenia (się) dzieci, lecz także przyjęciu przez nauczyciela nowej roli. Dotychczas to głównie nauczyciel podawał wiedzę uczniom, zadawał pytania i weryfikował odpowiedzi. To musi się zmienić. Już w założeniach Trójpierścieniowego Modelu Zdolności jego autor, Joseph S. Renzulli, przyjął ogólne zasady kształcenia uczniów zdolnych, wśród których znalazł się zapis: „Instrukcje nauczyciela powinny być zastąpione przez samodzielne myślenie, działanie uczniów, tak, aby mogli konstruować swoją wiedzę przez działanie”⁶.

Zbyt często podajemy dzieciom ścięte kwiaty, zamiast pozwolić im je samodzielnie uprawiać.

Howard Gardner

W realizowanych programach dla uczniów zdolnych jako podstawę nauczania coraz częściej wykorzystuje się heurystyki twórcze – metody i techniki twórczego myślenia określane mianem skutecznych narzędzi twórczego rozwiązywania zadań i problemów. Stosowanie takich zabiegów w sytuacji edukacyjnej stawia jej uczestników przed koniecznością wymyślenia skutecznych sposobów osiągnięcia celów⁷ oraz poszukiwania własnych strategii myślenia i działania. Heurystyki stosowane w TRP umożliwiają uzyskanie twórczych kombinacji, prowadzą do odkrywania nowych i oryginalnych rozwiązań⁸.

SPORO, WIELE, A JEDNAK WCIAŻ ZBYT MAŁO...

W miejscach tworzących środowisko przyjazne rozwojowi najzdolniejszych dzieci, m.in. w przedszkolach, szkołach i miejscach pracy pozaszkolnej, ważnym elementem programów konstruowanych dla tej grupy jest przyspieszanie, wzbogacanie

i indywidualizowanie procesu kształcenia⁹. Uczniom zdolnym potrzeba zaawansowanych treści, które przyspieszą ich postępy w dziedzinie, którą aktualnie się zajmują. Warto uczyć ich mnemotechnik, szybkiego czytania i przygotowywać im zadania przeznaczone dla starszych uczniów, ponieważ chcą i uczą się szybciej niż ich rówieśnicy, potrzebują więc przyspieszenia – potrafią szybciej „przerobić” materiał.

W przedszkolu i w szkole indywidualizacja kształcenia powinna być nierozdzielnie związana ze różnicowaniem: celów, metod, treści, tempa pracy, czasu, środków dydaktycznych i oceniania. Uczeń zdolny wymaga zindywidualizowanych, bogatych w nowiny i nowości treści kształcenia, podanych w taki sposób, aby mógł indywidualnie lub w zespole studiować interesujące go zagadnienia. Służą temu najlepiej otwarte treści nauczania z różnych przedmiotów, dziedzin nauki oraz sytuacje dydaktyczne, w których może być on samodzielnym odkrywcą, badaczem, twórcą. Na każdym etapie edukacyjnym zapisy podstawy programowej wyraźnie akcentują konieczność kształcenia zdolnych, mądrych i kreatywnych ludzi, o szerokich horyzontach myślowych, tolerancyjnych, otwartych na nowe idee, podejmujących odważne działania, wynalazców nowych technologii, przyszłych autorów innowacji, rozwiązań w różnych dziedzinach nauki, życia społecznego, wiedzy i kultury. Przedstawione powyżej rozwiązania dotyczące pracy z uczniami zdolnymi dają nadzieję na to, że ich popularyzowanie i systematyczne wdrażanie pozwoli wykształcić takich właśnie ludzi.

Rolą nauczyciela jest skupianie uczniów zdolnych w grupy jednorodne (w tym samym wieku, wykazujących ponadprzeciętne zdolności poznawcze lub kierunkowe, także w dziedzinach pozaszkolnych, np. rozwijanie zdolności przywódczych, kulinarnych czy jazdy konnej) lub różnorodne (ten sam rodzaj uzdolnienia, lecz w różnym wieku). Grupowanie uczniów zdolnych to tworzenie m.in.

⁶ Renzulli J. [za:] Limont W. *Uczeń zdolny*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010, s. 54-59.

⁷ Klus-Stańska D. *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012, s. 144.

⁸ Dyrda B. *Zjawiska niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 70.

⁹ Eby J.W., Smutny J.F. *Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży*, przet. K. Konarzewski, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998.

TERESA KOSIAREK

specjalnych ciągów klas według poziomu zdolności czy tzw. klas autorskich. Wzbogacanie wiedzy dotyczy głównie jej poszerzania i pogłębiania. Jedną z form, poza indywidualizacją pracy na lekcji, są zajęcia pozalekcyjne, dodatkowe pozaszkolne oraz specjalne programy dla zdolnych, realizowane np. na uniwersytetach dla dzieci, w centrach nauki, w MDK-ach, szkołach muzycznych, tanecznych, sportowych itp. W ramach nauczania specjalnego są tworzone, choć wciąż tylko w nielicznych szkołach w kraju, tzw. zindywidualizowane plany zajęć edukacyjnych dla zdolnych lub wręcz nauczanie poza systemem klasowo-lekcyjnym, w tym indywidualny tok nauki. Coraz bardziej popularne stają się także nauczanie domowe i nauczanie alternatywne.

JAK JESZCZE WSPIERAĆ, WSKAZYWAĆ KIERUNKI, ROZWIJAĆ?

Rodzice, chcąc stworzyć dziecku zdolnemu sprzyjające środowisko domowe, mogą postać je wcześniej do przedszkola lub szkoły, wnioskować o „przeskokowanie” klasy (podwójną promocję), promocję śródroczną lub wspólnie z nauczycielem zapewnić mu udział w zajęciach ze starszymi dziećmi zgłębiającymi tę samą dziedzinę wiedzy w szkole lub poza nią. Zadbanie o rozwój potencjału zdolnych w ich najbliższym otoczeniu zdaje się być najważniejszym zadaniem i obowiązkiem dorosłych, szczególnie tych, którzy mają możliwość bezpośredniego kształcenia i przebywania w obecności ucznia określanego mianem zdolny.

Zarówno rodzice, nauczyciele, jak i przedszkole czy szkoła jako instytucje, w których młody, zdolny człowiek spędza trzy czwarte czasu w ciągu dnia, muszą ze sobą współpracować na rzecz uczniów z wysokim potencjałem. Ważne, aby codziennie promować i upowszechniać przykłady dobrych praktyk, nie ustawać w dzieleniu się sprawdzonymi doświadczeniami, znać i poznawać miejsca oraz ludzi, którzy pracują ze zdolnymi.

Poniżej kilka przykładowych miejsc wspierania zdolności i talentów:

Krajowy Fundusz na Rzecz Dzieci Zdolnych, Centrum Dzieci Zdolnych – Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Uniwersytety dla Dzieci, Fundacja im. S. Batorego, Ośrodek Promocji Talentów, Fundacja Konferencji Episkopatu Polski „Dzieło Nowego tysiąclecia”, Centrum Edukacji Artystycznej, projekty Centrum Edukacji Obywatelskiej, Ośrodek Rozwoju Edukacji (projekt „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym” - materiały merytoryczne), liczne eksploratoria, obserwatoria, centra nauki, muzea, domy kultury, biblioteki, wyższe uczelnie.

Przykładowe programy i projekty edukacyjne:

Wars i Sawa, Diament, Zdolny Ślązak, Poławiacz peret, Feniks, Mazowieckie talenty, Moje pierwsze uczniowskie doświadczenia drogą do wiedzy, Matma mnie kręci, Matematyka bez granic, Fizyka jest ciekawa, Destination Imagination – Światowa Olimpiada Kreatywności i wiele, wiele innych, których nie sposób wyliczyć.

ZAKOŃCZENIE

Niniejszy artykuł nie wyczerpuje pomysłów i propozycji dotyczących budowania środowiska sprzyjającego rozwojowi uzdolnień oraz pracy z dziećmi-uczniami zdolnymi. Przeciwnie, każdemu z Czytelników otwiera możliwość twórczych poszukiwań klimatu, strategii, najkorzystniejszych rozwiązań rozwijania zdolnych, którzy już pojawili się na naszej drodze rodzinnej, życiowej lub zawodowej i tych, którzy być może pojawią się na niej za jakiś czas. Niech przemyślane, zaplanowane, celowe działania różnych ludzi i środowisk związanych z kształceniem młodych, zdolnych uczniów przybliżą nam główny cel, jakim jest kształcenie i kształtowanie ich w taki sposób, aby byli ludźmi szczęśliwymi, żyjącymi w harmonii ze sobą i światem.

(NIE)ZWYCZAJNI. TWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU ZDOLNOŚCI W NAJBLIŻSZYM ŚRODOWISKU DZIECKA

Pytanie do autorefleksji: Czy zgodzisz się, że w każdym zdolnym pozostawiasz swój ślad, wspierając go w rozwoju?

Jeśli Twoja odpowiedź brzmi TAK, pozwól swoim zdolnym:

- **być poszukiwaczami wiedzy.** Pozwól im jak najczęściej samodzielnie poszukiwać źródeł, odkrywać, doświadczać, konstruować i zachęcać się wiedzą. Wierzyć w to, że jest ona niezgłębiona i wciąż mogą ją odkrywać;
- **wędrować nieprzetartymi szlakami.** Pozwól im samodzielnie odkrywać to, co potrafią i mogą sami odkryć. Nie pomagaj, jeśli cię o to nie poproszą;
- **użyć twórczych zdolności.** Stwarzaj okazje dydaktyczne, w których będą mogli używać swoich zdolności, aby dziś, jutro, w przyszłości... świat czynić lepszym miejscem do życia. ●

BIBLIOGRAFIA

1. Bonar J. *Rozwijanie twórczości uczniów klas początkowych poprzez zadania dydaktyczne w toku nauczania zintegrowanego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.
2. Dyrda B. *Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych. Diagnoza i terapia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2000.
3. Dyrda B. *Zjawiska niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
4. Eby J.W., Smutny J.F. *Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży*, przeł. K. Konarzewski, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998.
5. Klus-Stańska D. *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012.
6. Kosiarek T., Just M. *Przewodnik TRP dla nauczyciela kl. I-III*, Akademia Twórczego Nauczyciela, Wrocław 2017.
7. Monks J.F. *Zdolności a twórczość* [w:] Limont W. [red.] *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 19-30.
8. Renzulli J.S. *What makes giftedness? Re-examining a definition*, „Phi Delta Kappan” 1978 [w:] Limont W. *Uczeń zdolny*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010.
9. Renzulli J.S., Reis S.M. *The schoolwide enrichment model: Developing creative and productive giftedness* [w:] Colangelo N., Davis G.A. [red.] *Handbook of gifted education*, wyd. 3, Allyn & Bacon, Boston 2003.
10. Renzulli J.S. *What makes giftedness? Re-examining a definition*, „Phi Delta Kappan” 1978, *Conception of giftedness and its relationship to the development of social capital 2003, The three-ring conception of giftedness. A developmental model for promoting creative productivity 2005* [w:] Limont W. *Uczeń zdolny*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010, s. 54-59.